

**Aynur
Turan**

“Göy Qurşağı”
jurnalının
redaktoru

Hər bir xalqın ədəbiyyat tarixində elə şəxsiyyətlər olur ki, onların yaratdığı sənət möcüzələri əbədi olaraq qalır, neçə-neçə nəsillərin bədii zövqünü oxşayır. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi belə şəxsiyyətlərin adı və ədəbi irsi ilə sıx zəngindir. Onların hər birinin yaradıcılığı bir dünya olub, öz epoxasının həyatına güzgü tutmaqla həqiqətləri bizə çatdırır. Bunların içərisində görkəmli Azərbaycan şairi Məhəmməd Hədinin xüsusi yeri vardır. Öz dəst-xətti ilə Azərbay-

ca Füzulinin poeziya məktəbinə mənsubdur.

Onun yaradıcılığında milli azadlıq, vətənpərvərlik və humanizm ideyaları mühüm yer tutur. Hər bir millətin və ölkənin, ümumiyyətlə, bəşəriyyətin tərəqqisini ictimai azadlıqda gören şair yazırdı:

sində yaşamalı olmuş və ərəb dilini ondan öyrənmişdir. Məhəmməd Hadi gənclik illərində ilahiyat elmləri ilə bərabər dünyəvi elmləri, xüsusilə dil, ədəbiyyat, fəlsəfə, məntiq, tarixi dəyərlərdən öyrənmişdi. Şair hələ gənc yaşlarından xaricdə təhsil almaq istəsə də, maddi imkan olmadığından bu arzusu ürəyində qalmışdır.

hadisələrdən ruhlanaaraq 1908-ci ildə İstanbula gedir, lakin burada onu həbs edir və “rus casusu” kimi Salonikə sürgün edirlər.

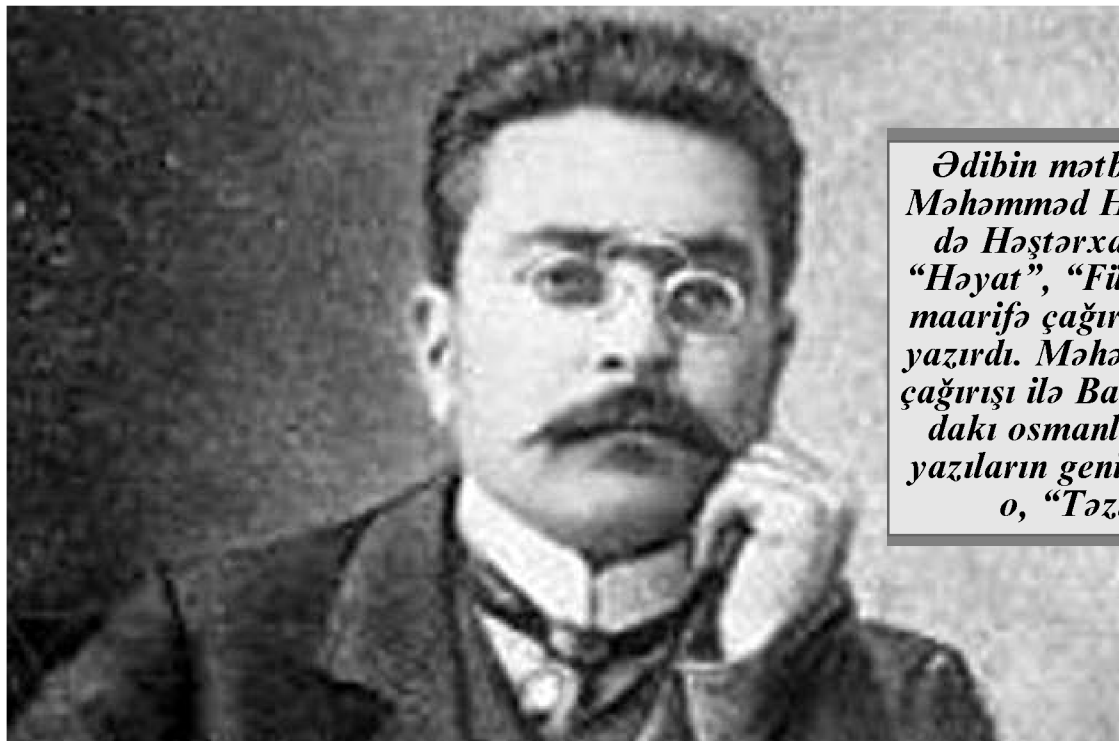
Yaradıcılığı

Məhəmməd Hadi dünyaya açıq gözlə baxan, müasir elmlərə yiyələnən bir ziyalı kimi yetişmək arzusu ilə yaşayır. İs-

Kürdəmirə getmişdir. Kürdəmirə köçən, Məhəmməd Hadi özünü xarakterinə daha yaxın sahədə sinamaq qərarına gəlmiş və bəzi maarifpərvərlərin müavinəti ilə Kürdəmirə yaşayan şamaxılı Ağa əfəndi ilə birlikdə məktəb açıb tədrisə başlamışdır. Çox keçir ki, Məhəmməd Hadi Kürdəmir ziyalıların nəzərini cəlb etmiş, onu Zaqafqaziya müəllimlər qurultayına Kürdəmir müəllimləri tərəfindən nümayəndə seçilmiş və 1904-cü ildə Tiflisdə keçirilən Zaqafqaziya müəllimlər qurultayında iştirak etmişdir. 1902-1906-cı illər Kürdəmirə yaşadığı illərdə maddi imkanla-

**Türkün tökülən qanları bihudə gedərmə?
Diqqətlə düşün, yoxsa bu qan həpsi hədərmə?
Qan ilə qazandıq zəfəri, verməyiz əldən,
Xof eyləmədik atəşi-dərhaşi-düvəldən.**

Nə qəmlidir, nə ələmləli həyatın, ey şair!

can ədəbiyyatında yeni mərhələnin, eləcə də romantizmin əsasını qoyan, sələf və xələflərinə bənzəməyən Məhəmməd Hadi qəlbini dediklərini yazan, ömrü boyu həqiqətin əsiri olan, ancaq gözəlliyə tapınan qeyri-adi bir mütəfəkkir idi. Faciəli ömrün qəmli dastanını yazan şair M. Hədinin söykəndiyi həqiqətin bir mənası olub: xalqını azad, xoşbəxt, millətini birlikdə, vətəninə isə sivil dövlətlərin sırasında görmək. Bu həqiqəti tapmaq və ona qovuşmaq yolunda Hadi dövrünün sərt qadağaları, sədləri ilə üz bəzəyən, yazıları sənət tariximizin əvəzsiz nümunələrindən biri idi. Həyat və yaradıcılığı, əsərləri və ədəbi mövqeyi ədəbiyyatşünaslıqda, bədii estetik fikir tarixində, dərslik, metodik vəsait və məqalələrdə geniş tədqiq olunan, öyrənilən böyük şəxsiyyət Məhəmməd Hadi XX əsr Azərbaycan və dünya romantizmin ən görkəmli nümayəndəsi və gözəlliyi, həqiqəti dərk edəni, yaşamaqla yanaşı yaşamağın sirlərini öyrədən dahillərlə bir sırada adicəkilən, millətin tərəqqi və nəcət yolunu sənəti və idraki ilə dərk edən, çıxış yolunu göstərməyə çalışan sənətkarlardandır.

Mövzu məhdudluğu şair üçün yad idi. Hadi poeziyasında ictimai mövzular xüsusi yer tutur. Hadi romantik şair idi. O, təzadlı, mürəkkəb, ziddiyyətli və dramatik bir ömür yolu keçmişdir.

Hədinin seirləri poetik quru-

Hürriyyət ilə millət edər kəsbi-məali, Avropalı hürriyyət ilə tapdı kəmalı. Əlbəttə, əsarətdə olur məhz əhali, Hürriyyət sərbəstlik imrani-vətəndir.

Hədinin əsərləri qədər həyatında da insanların mənəvi tərbiyəsinə təsir göstərən amillərin olması da yüksək mənəviyyat xəzinəsidir, insanları haqqa, ədalətə, doğruluğa və ən əsası, ruhani yüksəkliyə aparən yolun istiqaməti kimi dəyərli və qiymətlidir.

Həyatı

Gudayi-vətən olmaq, sürgünlərdə ömür sürmək, elə bil bəzi Azərbaycan şairlərinin alın yazısı olub. Ötən yüzilliyin əvvəllərində uzaq ellərdə sürgün həyatı keçirən, qürbət poeziyamıza öz töhfəsini verən və nəhayət, ədəbiyyatımızda ədəbi cərəyanı yarıdan sənətkarlardan biri də əsl adı Ağa Məhəmməd gəncliyində özünə Hadi təxəllüsünü seçmişdir. Hadi ərəbcə doğru yol göstərən ?? deməkdir. Məhəmməd Hadi 1879-cu ildə Şamaxı şəhərinin Saritorpaq məhəlləsində, tacir ailəsində doğulmuşdur. İbtidai təhsilini məhəllə məktəbində şamaxılı Molla Səmədin yanında almış, sonralar şair Abbas Səhətin atası Əliabbas əfəndinin təsis etdiyi məktəbdə oxumuş, kiçik yaşlarından ərəb və fars dillərini mükəmməl mənimsəmişdir. Şairin yaxın qohumlarından olan Mustafa Lütfi bəy onun tərbiyəsində böyük əmək sərf etmişdir. Nənəsinin vəfatından sonra Məhəmməd Hadi qohumu Mustafa Lütfinin himayə-

tanbul və Qahirə kimi mədəniyyət mərkəzlərində çalışmaq, ali təhsil almaq istəyir. Bu məqsədlə o öz qohumlarına müraci-

rı nisbətən düzələn Məhəmməd Hadi yenə də əvvəlki qayda ilə mütləqini davam etdirir, Kəlkütdən “Həblül-mətin”, İstan-

Ədibin mətbuata gəlişi 1905-ci ilin ortalarına təsadüf edir. Məhəmməd Hadi tamamilə müəllimlikdən əl çəkir, 1905-ci ildə Həştərxana gedir, mətbuatda çalışmağa başlayır. Hadi “Həyat”, “Füyuzat” və “Bürhani-Tərəqqi” qəzetlərində elmə, maarifə çağıran şeirlər və intibah məsələlərinə dair məqalələr yazırdı. Məhəmməd Hadi 1906-cı ildə Əli bəy Hüseynzadənin çağırışı ilə Bakıya gəlib “Füyuzat” məcmuəsində çalışır, buradakı osmanlı müəlliflərindən fərqli olaraq yerli həyata dair yazıların geniş nəşrinə çalışır. “Füyuzat” bağlandıqdan sonra o, “Təzə həyat” və “İttifaq” qəzetlərində işləyir...

ət edir, lakin ona kömək edən olmur.

1902-ci il yanvarın 31-də cümə axşamı gündüz saat 12-də Şamaxıda indiyə qədər görünməmiş yer tərpənişi oldu. Bu gün Şamaxı üçün ən böyük fəlakət, eşidilməmiş bir dəhşət və qiyamət günü idi. Baş vermiş dağıdıcı zəlzələdən sonra bir çox şamaxılılar kimi Məhəmməd Hadi də doğma şəhərini tərk etməyə məcbur olmuş,

buldan “Sabah”, Bakıdan “Həyat”, Bağçasaraydan “Tərcüman” qəzetlərini gətirib oxuyurdu.

Mühərrir kimi Hədinin ilk qələm sınaqlarından biri “Həyat” qəzetində çıxan “Beyani həqiqət” yazısıdır. Əlinə təzəcə qələm almış bir gəncin həqiqət axtarışında yaradıcılığa “Həqiqət” anlayışından başlaması maraqlıdır. Məqalə o dövrdə mətbuatda gedən bir yazı münasibətilə qələmə alınmışdır. Orada millətin cəhəllərindən söz açılırdı. Gələcək romantik Hədinin yaradıcılığı boyu özünü göstərən əlamətlərin bünövrəsi qoyulmuş olur.

Ədibin mətbuata gəlişi 1905-ci ilin ortalarına təsadüf edir. Məhəmməd Hadi tamamilə müəllimlikdən əl çəkir, 1905-ci ildə Həştərxana gedir, mətbuatda çalışmağa başlayır. Hadi “Həyat”, “Füyuzat” və “Bürhani-Tərəqqi” qəzetlərində elmə, maarifə çağıran şeirlər və intibah məsələlərinə dair məqalələr yazırdı. Məhəmməd Hadi 1906-cı ildə Əli bəy Hüseynzadənin çağırışı ilə Bakıya gəlib “Füyuzat” məcmuəsində çalışır, buradakı osmanlı müəlliflərindən fərqli olaraq yerli həyata dair yazıların geniş nəşrinə çalışır. “Füyuzat” bağlandıqdan sonra o, “Təzə həyat” və “İttifaq” qəzetlərində işləyir.

1907-1908-ci illərdə Məhəmməd Hadi artıq Azərbaycan şairləri arasında görkəmli simalarından sayılırdı. “Nəğməyi-əhrarənə”, “Duşizəyi-hürriyətə”, “Gül, sevdijim, gül”, “Ədvəri-təcaddüd”, “Əsəri-İnqilab” və s. şeirlərində Məhəmməd Hadi bilavasitə və ya dolayısı ilə azadlıqdan danışırdı.

(ardı gələn sayımızda)

